

ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԼՐԱՑՈՒՄՆԵՐ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ՕՐԵՆՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ

1. Ընթացիկ իրավիճակը և իրավական ակտի ընդունման անհրաժեշտությունը.

ՀՀ դատական և իրավական բարեփոխումների 2021-2026 թվականների ռազմավարությամբ ամրագրվեցին անհրաժեշտ մի շարք գործողություններ կապված, ի թիվս այլնի, դատարանների ծանրաբեռնվածության թեթևացման, դատական համակարգի բարեփոխումների, քրեաիրավական, քաղաքացիական և վարչական դատավարության, սնանկության, վեճերի լուծման այլընտրանքային եղանակների (...) ինչպես նաև արդարադատության համակարգի ընդհանուր զարգացման այլ ոլորտների հետ:¹ Այս համատեքստում, քրեական դատավարության օրենսգրքի կիրառման ապահովման տեսանկյունից կարևոր նշանակություն ունի Ազգային ժողովի 2021 թվականի հունիսի 30-ին երկրորդ ընթերցմամբ և ամբողջությամբ ընդունված քրեական դատավարության օրենսգրքի կիրառման ընթացքում պրակտիկայի վերլուծությունն ու արձանագրված խնդիրների լուծման ուղղությամբ անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացումը:

Արդարադատության նախարարության կողմից դատաիրավական համակարգի շարունակական կատարելագործման նպատակով պարբերաբար իրականացվող ուսումնասիրությունների և աշխատանքային տարբեր քննարկումների արդյունքում բացահայտված և հատուկ ուշադրություն արժանի հարցերից են վերաքննիչ ատյանի կողմից իրականացվող վերանայման վարույթներով գործերի ողջամիտ քննության կառուցակարգերի պահպանմանը, դատարանի ծանրաբեռնվածության թեթևացմանը, արդյունավետ արդարադատության իրականացումը երաշխավորելուն, ինչպես նաև դատական խնայողության ապահովմանը վերաբերող հարցերը:

Այսպես, դատարանների գործունեության վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ առաջին ատյանի դատարանների կողմից քննված մեծաքանակ քրեական գործեր

¹ Տե՛ս ՀՀ կառավարության 2022 թվականի հուլիսի 21-ի թիվ 1133-Լ որոշմամբ հաստատված Հավելված 1՝ ՀՀ դատական և իրավական բարեփոխումների 2021-2026 թվականների ռազմավարություն, էջեր 3-8:

բողոքարկվում են վերաքննիչ դատարանում: Մասնավորապես, ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարաններում քրեական գործերի քննության ընդհանուր թիվը 2024 թվականին կազմել է 3394, որից բողոքարկված վարույթային ակտերի ընդհանուր թիվը կազմել է 1725: Իսկ Վերաքննիչ քրեական դատարանի 2024 թվականի գործունեության վերաբերյալ հաշվետվությամբ նշվել է, որ հաշվետու ժամանակահատվածի սկզբում նախորդ հաշվետու ժամանակահատվածից փոխանցված գործերի ընդհանուր թիվը կազմել է 558 գործ: Իսկ հաշվետու ժամանակահատվածում ստացված բողոքների ընդհանուր թիվ՝ շուրջ 8674 գործ:²

Այս համատեքստում, քրեական գործերով վերաքննիչ բողոքների մեծաքանակության պայմաններում պետության խնդիրն է օրենսդրությամբ ապահովել արդարադատության իրականացումն ընթացակարգային այնպիսի կանոններով, որոնցով երաշխավորվեն հրապարակային դատաքննության իրավունքի իրացման անհրաժեշտ իրավական պայմաններ, **այդ թվում՝ նաև դատարանում գործերի քննության դատավարական ձևերի բազմազանության կիրառմամբ, ելնելով քննվող գործերի առանձնահատկություններից և դրանց արդար, արագ ու արդյունավետ լուծման անհրաժեշտությունից:** Ընդ որում, հարցի քննարկման փուլում, անհրաժեշտ է ընդգծել այն կարևոր հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետությունում գործող ոչ լրիվ կամ սահմանափակ վերաքննության ինստիտուտի հիմնական առանձնահատուկ բաղադրիչն այն է, որ վերաքննիչ դատարանը կաշկանդված է վերաքննիչ բողոքի հիմքերով և հիմնավորումներով, և, ըստ այդմ, դատական ակտը վերանայվում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում, բացառությամբ օրենքով նախատեսված դեպքերի:

Հարկ է ընդգծել, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ քրեական գործերով վերաքննիչ բողոքների հիման վրա իրականացվում է առաջին ատյանի դատարանի կողմից հաստատված փաստերի, հետազոտված ապացույցների հիման վրա բողոքի քննություն, և դատարանը գործի քննության արդյունքում չի գալիս այն եզրահանգման, որ անհրաժեշտ է կողմերի բանավոր լուծման անցկացումը, կամ կողմը ապացույցներ

² Տե՛ս ՀՀ ընդհանուր իրավասության դատարաններում քրեական գործերի քննության 2024 թվականի հաշվետվություն և Վերաքննիչ քրեական դատարանի 2024 թվականի գործունեության վերաբերյալ հաշվետվություն: Հղումը՝ <https://court.am/hy/statistic-inner/249>:

հետազոտելու միջնորդություն չի ներկայացնում, վերաքննիչ բողոքի բանավոր ընթացակարգով քննությունը դատարանի ծանրաբեռնվածություն է ստեղծում, ինչպես նաև կարող է հանգեցնել գործի ողջամիտ ժամկետներում քննության չպահպանմանը:

Այսպես, նախ, Օրենսգրքով վարույթի մասնակիցների հնարավորություն է տրվում վերաքննության շրջանակում ներկայացնել ապացույցների հետազոտելու միջնորդություն: Ընդ որում, նման միջնորդության բավարարման համար Օրենսգրքով սահմանվել է ապացուցողական բարձր շեմ, ինչը հաճախ կարող է հանգեցնել ինչպես վերաքննության սահմաններից ելնելով միջնորդության մերժման դեպքերի առկայությանը, այնպես էլ՝ հաճախ ապացուցողական բարձր շեմի առկայությամբ պայմանավորված նման միջնորդություն չներկայացնելու դեպքերի մեծաքանակությանը: Արդյունքում, ստացվում է, որ ապացույցների հետազոտելու միջնորդություն չներկայացնելու դեպքում վերաքննիչ ատյանը առաջին ատյանի հաստատած փաստական հանգամանքների շրջանակում իրականացնում է վերաքննիչ բողոքի քննությունը՝ դրա համար հրավիրելով դատական նիստեր, զգալի ռեսուրսներ է ուղղում, ինչի պայմաններում վերաքննիչ ատյանի՝ սահմանափակ վերաքննություն իրականացնելու ինստիտուտը չի երաշխավորվում:

Միևնույն ժամանակ, բարձրացված խնդիրն առավել ակնառու է, օրինակ՝ Օրենսգրքի 377-րդ հոդվածով նախատեսված հիմքով վերաքննիչ այն բողոքների քննության դեպքում, երբ բողոքն առնչվում է պատժի նշանակման կամ պատժի կրման հարցը լուծելուն: Մասնավորապես, վերաքննիչ բողոքի հիմքերի սահմաններում առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների հիման վրա պատժի նշանակման կամ կրման հարցը լուծելիս դատարանը շատ դեպքերում կարող է անհրաժեշտ չհամարել բողոքի քննությունը բանավոր ընթացակարգով անցկացնել՝ անհրաժեշտության բացակայությամբ պայմանավորված, որպիսի պայմաններում դատական նիստերի հրավիրումը, դատական նիստեր հրավիրելու պարբերականությունը, նիստերի հետաձգումները կարող են լուրջ ազդեցություն ունենալ և՛ արդյունավետ արդարադատություն իրականացնելու, և՛ գործերի քննությունը ողջամիտ ժամկետներում ապահովելու տեսանկյունից:

Նման պայմաններում վերաքննության ինստիտուտի իրավական նշանակության ու արդյունավետ կիրառումն ապահովելու տեսանկյունից, կարևոր է մաշկել այնպիսի

ընթացակարգային կանոններ, որոնցով հնարավորություն կտրվի դատարանների ոչ օպտիմալ ծանրաբեռնվածության թեթևացման միջոցով նաև լուծել վերաքննիչ բողոքների ողջամիտ ժամկետներում քննության, արդարադատության արդյունավետության երաշխավորման, ինչպես նաև դատական խնայողությանն առնչվող խնդիրները:

Անդրադառնալով վճռին ներկայացվող պահանջներին, հարկ է նկատել, որ դատարանի մի քանի տասնյակ էջերի հասնող վճիռների յուրաքանչյուր էջը նախագահողի կողմից ստորագրելը լրացուցիչ դժվարություն և անհարկի ծանրաբեռնվածություն է ստեղծում: Մասնավորապես, վճռին ներկայացվող միայն ձևական պահանջների ապահովման համար հատկացվում է լրացուցիչ ժամանակ, որն արդյունավետության տեսանկյունից խիստ մտահոգիչ է: Նման պայմաններում կարևորվում է ձևական պահանջների հնարավորի կրճատման միջոցով հասնել ժամանակի արդյունավետ կառավարմանն ու անհարկի չծանրաբեռնել դատարաններին:

Նշվածի լույսի ներքո, դատարանների կողմից դատական ակտերի ծանուցումները պատշաճ իրականացնելու հարցը Արդարադատության նախարարության կողմից մշտապես դատաիրավական ոլորտի կատարելագործման կարևոր հարցերից է դիտարկվում: Այս համատեքստում, առանցքային պետք է համարել դատարանների համար օբյեկտիվ և իրական հնարավորության ապահովման միջոցով ծանուցումների պատշաճ համակարգի երաշխավորումը: Վճիռը դատական վարույթի կողմերին ուղարկելու առումով կարևոր է համարվում դատարանների համար իրական և օբյեկտիվ հնարավորություն ստեղծելը՝ ապահովելու ողջամիտ ժամկետներում վճռի մասին ծանուցումները:

2. Առաջարկվող կարգավորման բնույթը.

«Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» օրենքի նախագծով (այսուհետ նաև՝ Նախագիծ) առաջարկվում է գրավոր ընթացակարգով իրականացվող վարույթներում ներառել նաև Օրենսգրքի 46-րդ գլխով նախատեսված վարույթը: Մասնավորապես, դատական վերանայման ինստիտուտում վերաքննություն

իրականացնելիս Նախագծով առաջարկվում է սահմանել բողոքների քննության գրավոր ընթացակարգ: Այլ կերպ՝ ամրագրվում է վերաքննիչ բողոքները գրավոր ընթացակարգով քննելու ընդհանուր օրենսդրական կանխավարկած՝ սահմանելով ինչպես այդ մասին վերաքննիչ դատարանի կողմից որոշում կայացնելու պահը, այնպես էլ՝ վերաքննիչ բողոքարկման ընթացքում ապացույցներ հետազոտելու միջնորդություն և վերաքննիչ բողոքի քննության ընթացքում բողոքի սահմաններից ի շահ մեղադրյալի դուրս գալու դեպքերում բանավոր ընթացակարգով բողոքների քննության առանձնահատկությունները:

Այս համատեքստում, անդրադառնալով գրավոր ընթացակարգով դատաքննության միջազգային իրավական (եվրոպական) պրակտիկայի և այդ բնագավառում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի բովանդակությանն ու առանձնահատկություններին հարկ է նշել, որ Եվրոպական դատարանը իր նախադեպային իրավունքում շեշտել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով ամրագրված՝ գործի հրապարակային քննության իրավունքն անհրաժեշտաբար ներառում է «բանավոր լսման» իրավունքը: Այնուամենայնիվ, նման լսումներ անցկացնելու պարտավորությունը բացարձակ չէ: Այսպես, բանավոր քննության բացակայությունը կարող է համատեղելի լինել 6-րդ հոդվածի պահանջների հետ, երբ քննության ենթակա հարցը չի բարձրացնում փաստի կամ իրավունքի հետ կապված այնպիսի հարց, որը կարող է պատշաճ ձևով լուծվել գործի նյութերի հիման վրա՝ առանց կողմերի բանավոր դիտարկումների³:

Ըստ այդմ, մեղադրյալի մասնակցությունը վերաքննիչ վարույթին չունի նույն վճռորոշ նշանակությունը, ինչպես այն ունի առաջին ատյանի դատաքննությանը⁴: Թերևս հրապարակայնության պահանջն անկասկած բարձրացնում է վստահությունը դատարանների նկատմամբ, սակայն այլ նկատառումներ, ինչպիսիք են, օրինակ, ողջամիտ ժամկետները, նույնպես պետք է հաշվի առնվեն⁵:

Շարադրվածին համապատասխան՝ Սահմանադրական դատարանն անդրադառնալով գրավոր ընթացակարգով դատավարության անցկացման իրավական

³ Տե՛ս օրինակ՝ Elsholz v. Germany, Judgment of 13 July 2000, p.66 Տե՛ս նաև Fredin v. Sweden (no. 2), Judgment of 23 February 1994, pp. 21-22; Fischer v. Austria, Judgment of 26 April 1995, p. 44

⁴ Տե՛ս օրինակ՝ Hermi v. Italy [GC], 2006, § 60:

⁵ Տե՛ս օրինակ՝ Fejde v. Sweden, 1991, § 31, Mtchedlishvili v. Georgia, 2021, § 32:

հնարավորությունների պայմաններում արդար դատաքննության իրավունքի երաշխավորմանը արձանագրել է, որ դատաքննության գրավոր, ինչպես և բանավոր ընթացակարգերն արդարադատության իրականացման կազմակերպական-ընթացակարգային ձևեր են, որոնք իրավական ամրագրմամբ ներդրվելով արդարադատական պրակտիկայում՝ կոչված են. մի դեպքում՝ առանց «բանավոր լսումների» դատաքննական գործողությունների իրականացման, մյուս դեպքում՝ դրանց կատարմամբ ապահովելու դատական գործերի արդար, արդյունավետ և հրապարակային քննություն, դատական ակտերի կայացում և դրանց հրապարակում: Բոլոր դեպքերում, թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր ընթացակարգով գործերի դատաքննությունը պետք է անհրաժեշտ երաշխիքներ ապահովի դատաքննության մասնակիցների իրավունքների իրացման համար⁶:

Միևնույն ժամանակ, դատաքննության բանավորության և գրավոր քննության սկզբունքները հավասարապես կիրառելի են արդարադատության բոլոր բնագավառներում (ընդհանուր իրավասության (քրեական և քաղաքացիական գործերով), վարչական, սահմանադրական և մասնագիտացված այլ արդարադատության): Գրավոր ընթացակարգով դատաքննության իրականացման առանձնահատուկ դեպքեր և որոշակի հանգամանքներ կարող են լինել օրինակ՝ երբ բացակայում է դատական գործով փաստական հանգամանքների բանավոր քննության անհրաժեշտությունը կամ, եթե դատարան ներկայացված նյութերի (փաստաթղթեր և այլն) բանավոր ուսումնասիրումը (քննությունը) վիճարկվող հարցի հետագա հստակեցմանը չի նպաստելու, և եթե այն չի հակասում մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության հանրաճանաչ սկզբունքներին:

Եվրոպական դատարանի ձևավորած նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ այդպիսի դեպքեր կարող են լինել նաև՝

1. գործով արագ դատաքննություն ապահովելու նպատակը,
2. միայն իրավունքի կամ ընթացակարգային հարցերի վերաբերյալ որոշում կայացնելու անհրաժեշտության դեպքերը,

⁶ Տե՛ս ՀՀ սահմանադրական դատարանի 2012 թվականի ապրիլի 11-ի թիվ ՍԴՈ-1020 որոշումը:

3. դատական վերադատության (վերաքննության, վճռաբեկության) կարգով գործեր (բողոքներ, գանգատներ) քննելիս, եթե այլ կարգ նախատեսված չէ,

4. եթե գործի քննությունը չի հանգեցնում որևէ փաստացի կամ իրավական հիմնախնդրի, և փաստերը հստակեցված են,

5. եթե դատարանի որոշումը չի պարունակելու իրավական գնահատականներ և այլն:

Նման պայմաններում վերաքննիչ ատյանում դատական վերանայման ընդհանուր օրենսդրական կանխավարկածն ինքնին ոչ միայն չի ազդի արդար դատաքննության իրավունքի երաշխավորման վրա, այլ նաև՝ կնպաստի արդյունավետ, որակյալ և ժամանակին արդարադատության իրականացմանը:

Եվրոպական դատարանի պրակտիկան Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով գրավոր դատաքննությունը գնահատում է որպես արդար և հրապարակային, եթե.

- պայմանավորված է բացառիկ հանգամանքներով,
- իրականացվում է ողջամիտ ժամկետներում, ինչպես նաև արագ դատաքննություն ապահովելու նկատառումներով,
- պայմանավորված է քննվող գործի առանձնահատկությամբ,
- սկզբունքորեն կիրառվում է իրավունքի վերաբերյալ հարցեր լուծելիս, ինչպես նաև փաստական այնպիսի հանգամանքներ քննելիս, որպիսիք արդարացված են գրավոր ընթացակարգի պայմաններում:

Շարադրվածին համապատասխան՝ պետք է նկատի ունենալ, որ, երբ առաջին ատյանի դատարանում գործը քննվել է հրապարակային նիստերի միջոցով, վերաքննիչ դատարանում գրավոր ընթացակարգը կարող է արդարացված լինել ներպետական վերաքննության համակարգի, վերաքննիչ դատարանի լիազորությունների շրջանակի, մեղադրյալի շահերի ներկայացման և պաշտպանության եղանակի, ինչպես նաև տվյալ գործով քննության ենթակա հարցերի բնույթի համատեքստում⁷:

Վերոնշյալի հաշվառմամբ՝ ինչպես նաև նկատի ունենալով քրեական դատավարության իրականացման առանձնահատկությունները, այդ թվում՝ մեղադրյալի շահերի արդյունավետ պաշտպանության և արդար դատաքննության իրավունքի

⁷ Տե՛ս օրինակ՝ Fejde v. Sweden, 1991, § 27, Mtchedlishvili v. Georgia, 2021, § 31:

պատշաճ երաշխավորման հիմնարար գաղափարները, Նախագծով առաջարկվում է նաև վերաքննիչ բողոքների՝ դատական նիստում քննելու իրավական հնարավորություն: Մասնավորապես, բոլոր այն դեպքերում, երբ վերաքննիչ դատարանը գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ կգա եզրահանգման, որ անհրաժեշտ է վերաքննիչ բողոքի քննությունն իրականացնել դատական նիստում, գործի քննության ցանկացած փուլում կարող է որոշում կայացնել վերաքննիչ բողոքը դատական նիստում քննելու մասին՝ գրավոր ընթացակարգով իրականացող վարույթը փոխակերպելով բանավոր ընթացակարգի:

Միևնույն ժամանակ, Օրենսգրքի 365-րդ հոդվածի համաձայն՝ վարույթի մասնակիցներն իրավունք ունեն իրենց բողոքի, ինչպես նաև մյուս կողմի բողոքի կապակցությամբ տրված պատասխանի փաստարկումները հաստատելու համար դատարան ներկայացնելու նոր ապացույցներ, միջնորդելու ցուցմունք տալու համար դատարան հրավիրել իրենց նշած անձին, նշանակելու փորձաքննություն, պահանջելու իրենց համար ոչ մատչելի ապացույցներ, ***եթե հիմնավորում են, որ օբյեկտիվորեն հնարավորություն չեն ունեցել, կամ օբյեկտիվ անհրաժեշտություն չի եղել հետազոտելու այդ ապացույցները***, հրավիրելու տվյալ անձին կամ առաջին ատյանի դատարանում միջնորդելու նշանակել փորձաքննություն, ***կամ հիմնավորում են, որ ներկայացված միջնորդությունն առաջին ատյանի դատարանի կողմից մերժվել է անհիմն:***

Այսպես, դատական վերանայման վերաքննության վարույթի գլխավոր առանձնահատկություններից մեկը վերաքննության սահմանների հարցն է: Սահմանափակ վերանայման հայեցակարգի շրջանակներում դրանք, նախ և առաջ կանխորոշվում են առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցներով: Սակայն, դատական ակտի վերանայումը կարող է իրականացվել նաև նոր ապացույցների հիման վրա հիմք ընդունելով Օրենսգրքի 365-րդ հոդվածը: Վերջիններիս հետազոտման նախաձեռնությամբ մինչև դատաքննությունը և դրա ընթացքում կարող են հանդես գալ միայն վարույթի մասնակիցները: ***Ընդ որում՝ համապատասխան միջնորդությունը կբավարարվի, եթե շահագրգիռ անձին կհաջողվի հաղթահարել իր պահանջի հիմնավորման ապացուցողական շեմը:*** Դա նշանակում է նաև, որ ի տարբերություն առաջին ատյանի, վերաքննության վարույթով

դատարանն իրավասու չէ իր նախաձեռնությամբ պահանջել և հետազոտել ապացույցներ⁸:

Նման պայմաններում, Օրենսգրքով սահմանված է վերաքննիչ դատարանի կողմից ապացույցներ հետազոտելու միջնորդությունը բավարարելու առավել խիստ պահանջ՝ եթե կողմը հիմնավորի, որ օբյեկտիվորեն հնարավորություն չի ունեցել, կամ օբյեկտիվ անհրաժեշտություն չի եղել հետազոտելու այդ ապացույցները կամ հիմնավորվում է, որ ներկայացված միջնորդությունն առաջին ատյանի դատարանի կողմից մերժվել է անհիմն: Ապացույցներ հետազոտելու միջնորդությունը դատարանի կողմից բավարարվելու նման բարձր ապացուցողական շեմի առկայության պայմաններում, առանցքային նշանակություն է ստանում վերաքննիչ բողոքի քննությունը դատական նիստում անցկացնելու հարցը, քանի որ դատարանը կարող է գալ այնպիսի եզրահանգման, որ օրինակ՝ մեղադրական դատավճիռը կայացվել է ապացույցների բավարար ամբողջությամբ չհիմնավորված խոստովանական ցուցմունքի հիման վրա:

Շարադրվածի լույսի ներքո՝ հարկ է նկատել, որ Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է հրապարակային դատաքննության սկզբունքը, որը, ի թիվս այլնի, ապահովում է մեղադրյալի՝ վերաքննիչ դատարանում անձամբ ապացույց ներկայացնելու իրավունքը: Պետք է ընդգծել, որ այն նպատակ է հետապնդում երաշխավորելու մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքը⁹:

Ամեն դեպքում, հարկ ենք համարում հստակ ընդգծել, որ բոլոր դեպքերում միջնորդության առկայության պայմաններում վերաքննիչ բողոքի բանավոր ընթացակարգով իրականացնելու մերժելու վերաբերյալ դատարանի որոշումը պետք է լինի օրինական, հիմնավորված և պատճառաբանված: Ասվածի մասին է վկայում ՄԻԵԴ իրավաբանությունը, որի համաձայն՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը պահանջում է, որպեսզի վերաքննիչ դատարանը հստակորեն պարզաբանի գործի բանավոր քննությունից հրաժարվելու պատճառների մասին¹⁰:

⁸ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի հայեցակարգային լուծումների, նորարարական մոտեցումների և հիմնական ինստիտուտների մեկնաբանման գործնական ուղեցույց, էջ 508:

⁹ Տե՛ս Tierce and Others v. San Marino, 2000, § 95 in fine:

¹⁰ Տե՛ս Mtchedlishvili v. Georgia, 2021, § 39:

Վերոնշյալի լույսի ներքո՝ հարկ է անդրադատնալով նաև տարբեր պետություններում նման կարգավորումների առկայությանը, որպիսի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նմանօրինակ մոտեցում առկա է **Էստոնիայի քրեական դատավարության օրենսգրքում**։ Մասնավորապես, օրենսգրքի 231-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ վերաքննիչ բողոքը քննվում է գրավոր ընթացակարգով՝ վերաքննչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում¹¹։

Լատվիայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 561.1 հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ գործը քննվում է գրավոր ընթացակարգով՝ գործում առկա նյութերով՝ հաշվի առնելով վերաքննիչ դատարանի իրավասությունը։ Իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ դատարանը կարող է որոշում կայացնել վերաքննիչ բողոքը գրավոր ընթացակարգով քննելու վերաբերյալ այն դեպքերում, երբ առարկություններ են ներկայացրել դատախազը կամ այն անձը, որի իրավունքներն ու օրինական շահերը խախտվել է ներկայացված բողոքով¹²։

Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգրքի 406-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վերաքննիչ ատյանի դատարանն իրավունք ունի որոշում կայացնել գրավոր վարույթի արդյունքների հիման վրա, երբ դատական վարույթի բոլոր մասնակիցները համաձայնել են¹³։

Շարադրվածից բացի, Նախագծով Օրենսգրքի 368-րդ հոդվածի 3-րդ մասում առաջարկվող փոփոխությունների վերաբերյալ, հարկ է նշել, որ նկատի ունենալով գրավոր ընթացակարգով վերաքննիչ բողոքների քննությունն անցկացնելու օրենսդրական կանխավարկածի ամրագրումը, անհրաժեշտություն է առաջանում հստակեցնել դատաքննություն նշանակելու դեպքերը՝ հոդվածում լրացնելով, որ վերաքննիչ դատարանում առաջին դատական նիստը քրեական գործն ստանալուց և **վերաքննիչ բողոքը դատական նիստում քննելու մասին որոշում կայացնելուց հետո** նշանակվում է քրեական գործն ստանալուց հետո՝ քսան օրվա, սակայն ոչ ուշ, քան առաջին վերաքննիչ բողոքը ներկայացնելուց հետո՝ երկու ամսվա ընթացքում։ Իսկ այն

¹¹ Տե՛ս Էստոնիայի քրեական դատավարության օրենսգիրք, հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ [Appeal in 'Estonia - Criminal Procedure Code 2003 \(2020\) EN'](#), 2025 թվականի ապրիլի 8-ի դրությամբ։

¹² Տե՛ս Լատվիայի քրեական դատավարության օրենսգիրք, հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ [Kriminālprocesa likums](#), 2025 թվականի ապրիլի 8-ի դրությամբ։

¹³ Ուկրաինայի քրեական դատավարության օրենսգիրք, հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ [Ukraine-Crim-Pro-Law-amndmnts-through-2018.pdf](#), 2025 թվականի ապրիլի 8-ի դրությամբ։

դեպքերում, երբ վերաքննիչ դատարանը բողոքի քննության ցանկացած փուլում Օրենսգրքի 365-րդ հոդվածով նախատեսված ապացույցներ հետազոտելու միջնորդության, ինչպես նաև Օրենսգրքի 264-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված դեպքերում կայացնում է վերաքննիչ բողոքը դատական նիստում քննելու մասին որոշում, դատական նիստը նշանակվում է վերաքննիչ բողոքը դատական նիստում քննելու վերաբերյալ որոշում կայացնելուց հետո՝ քսան օրվա ընթացքում: Նման կարգավորմամբ մի կողմից երաշխավորվում է որոշակի հանգամանքների դեպքում գրավոր ընթացակարգով իրականացվող վարույթը բանավորի փոխակերպելու հնարավորությունը, մյուս կողմից սահմանվում է նման փոխակերպման դեպքում ողջամիտ ժամկետներում գործելու համար դատական նիստ նշանակելու ժամկետներ:

Նախագծով առաջարկվում է նաև վերաքննիչ բողոքների քննության հստակ ժամկետներ սահմանել, որպիսի կարգավորումը վերաքննիչ բողոքների քննության գրավոր ընթացակարգի հետ զուգորդմամբ կնպաստի բողոքների քննության արագությանը, հետևաբար նաև, գործերի ողջամիտ ժամկետներում քննության պահպանմանը: Մասնավորապես, Նախագծի 8-րդ հոդվածով առաջարկվում է վերաքննիչ բողոքների քննությունն իրականացնել 6-ամսյա ժամկետում սահմանելով նշյալ ժամկետը դատարանի պատճառաբանված որոշմամբ 4-ամսյա ժամկետով երկարաձգելու իրավական հնարավորությունը: Ընդ որում, նման ժամկետների սահմանման հիմքում ընկած են Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից սահմանված վերաքննիչ բողոքների քննության ուղենիշային ժամկետները: Նկատի ունենալով, որ որոշ բարդ գործերի դեպքում սահմանված 6-ամսյա ժամկետը կարող է բավարար չլինել վերաքննիչ բողոքի քննության համար, նախագծով սահմանվել է 4-ամսյա ժամկետով երկարաձգելու հնարավորությունը, ինչի արդյունքում վարույթի ժամկետը կդառնա 10 ամիս: Հարկ է նկատել նաև, որ չեն բացառվում այն դեպքերը, երբ վերաքննիչ բողոքի վերաբերյալ դատական ակտ կայացման օր նշանակված լինելու պայմաններում դատարանն ավարտած չլինի վերաքննիչ բողոքի քննությունը, օրինակ՝ ապացույց հետազոտելու անհրաժեշտության պայմանավորված, որպիսի դեպքերի համար էլ Նախագծով առաջարկվում է դատական ակտի կայացման օրվա փոփոխություն՝ պահպանելով վերաքննիչ բողոքների քննության սահմանվող առավելագույն ժամկետները:

Այս համատեքստում, նշված կարգավորումները դիտարկելով նաև դատավարական ժամկետների չպահպանման արդյունքում իրավական հետևանքների լույսի ներքո հարկ է նկատել, որ Օրենսգրքում ներկայում սահմանված են կոնկրետ տեսակի վարույթների իրականացման ժամկետներ, որոնց չպահպանման վերաբերյալ Օրենսգիրքն իրավական հետևանքներ չի նախատեսում: Այսպես, օրինակ՝ Օրենսգրքի 382-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է՝ Վերաքննիչ դատարանում հատուկ վերանայման վարույթն իրականացվում և ավարտվում է բողոքը վարույթ ընդունելուց հետո՝

1) հնգօրյա ժամկետում՝ սույն օրենսգրքի 389-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ, 5-րդ և 8-րդ կետերով նախատեսված դատական ակտերի դեպքում.

2) տասնօրյա ժամկետում՝ սույն օրենսգրքի 389-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 2-րդ, 4-րդ, 6-րդ, 11-րդ և 12-րդ կետերով նախատեսված դատական ակտերի դեպքում.

3) քսանօրյա ժամկետում՝ այլ դատական ակտերի դեպքում:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն հոդվածի 1-ին մասի 1-3-րդ կետերով նախատեսված ժամկետները վերաքննիչ դատարանի հիմնավորված որոշմամբ կարող են երկարաձգվել համապատասխանաբար ոչ ավելի, քան հինգ, տասը և քսան օրով:

Արդյունքում, կարելի է եզրահանգել, որ դատավարական օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները չպահպանելը պրակտիկայում կարող է առաջացնել իրավական տարբեր հետևանքներ: Այսպես, օրինակ՝ «Դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 142-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու հիմքերն են՝ 1) արդարադատություն կամ որպես դատարան՝ օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ իրականացնելիս նյութական կամ դատավարական իրավունքի նորմի խախտումը, որը կատարվել է դիտավորությամբ կամ կոպիտ անփութությամբ.

2) դատավորի կողմից սույն օրենսգրքով սահմանված՝ դատավորի վարքագծի կանոնները խախտելը, բացառությամբ սույն օրենքի 69-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ կետով սահմանված կանոնի, որը կատարվել է դիտավորությամբ կամ կոպիտ անփութությամբ:

Նշված կարգավորումներից բխում է, որ դատավարական իրավունքի նորմի խախտումը, այդ թվում՝ սահմանված դատավարական ժամկետների խախտումները,

որոնք հանգեցնում են գործի ողջամիտ ժամկետում քննության, հետևաբար նաև՝ արդար դատաքննության իրավունքի խախտմանը հիմք են դատավորի նկատմամբ կարգապահական վարույթ հարուցելու համար: Ուստի և, առաջրկվող դատավարական իրավունքի նորմի խախտման հետ կապված հիմնական հարաբերությունները շարադրվածի համատեքստում կարող է լինել օրինակ՝ «Դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի կարգավորման առարկան, հետևաբար, Նախագծով այս առնչությամբ կարգավորումներ չեն նախատեսվել:

Նախագծով առաջարկվում է նաև դատավճռին ներկայացվող պահանջների փոփոխություն: Մասնավորապես, սահմանվում է, որ նախագահողը կնքում է վճռի յուրաքանչյուր էջը և ստորագրում է վճռի եզրափակիչ մասը, որը հնարավորություն կտա դատավորների անհարկի ծանրաբեռնվածության թեթևացում՝ մեծածավալ վճիռների յուրաքանչյուր էջը ստորագրելու ձևական պահանջը փոխարինելով միայն վճռի վերջին էջը ստորագրելու պահանջով:

Անդրադառնալով դատական ակտը կողմերին ուղարկելու քրեադատավարական կարգավորումներին, Օրենսգրքի 350-րդ հոդվածի 6-րդ և 379-րդ հոդվածի 2-րդ մասերը սահմանում են, որ դատավճիռը և որոշումը հրապարակումից հետո՝ ոչ ուշ, քան հինգ օրվա ընթացքում, կողմերին ուղարկելու պահանջ: Դատական պրակտիկայի վերլուծության արդյունքում իրավացիորեն կարելի է նշել, որ հաճախ օբյեկտիվորեն անհնար է լինում առավելագույն 5 օրվա ընթացքում դատավճռի կամ որոշման հրապարակումից հետո, դատական ակտը կողմերին ուղարկելը, ինչն անհամաչափ բեռ է դառնում դատավորների համար: Միևնույն ժամանակ, դատական ծանուցումների պատշաճ իրականացման համատեքստում, կարևորվում է դատավարական օրենսդրությամբ հնարավորին մատչելի ընթացակարգերի, այդ թվում՝ ժամկետների նախատեսմամբ առավել արդյունավետ ձևով ապահովելու ծանուցումների իրականացում: Առաջարկվող փոփոխություններով հնարավորություն է ընձեռնվում ողջամիտ ժամկետ սահմանել դատարանի համար՝ վճիռը կողմերի ուղարկելու պարտականության ապահովման տեսանկյունից:

3. Նախագծի մշակման գործընթացում ներգրավված ինստիտուտները.

Նախագիծը մշակվել է Արդարադատության նախարարության կողմից:

4. Ակնկալվող արդյունքը.

Նախագծի ընդունման դեպքում ակնկալվում է վերաքննիչ բողոքների գրավոր ընթացակարգով քննության միջոցով թոթափել դատարանների ծանրաբեռնվածությունը, ապահովել գործերի քննության ողջամիտ՝ առավել կարճ ժամկետներ, դատական ակտերի պատշաճ ծանուցումների ապահովման տեսանկյունից ապահովել իրական և օբյեկտիվ հնարավորություն Օրենսգրքով սահմանված ժամկետներում իրականացնել դատավճիռը կողմերին ուղարկելու պահանջը:

5. Նախագծի ընդունման կապակցությամբ լրացուցիչ ֆինանսական միջոցների անհրաժեշտության մասին.

Նախագծի ընդունման կապակցությամբ լրացուցիչ ֆինանսական միջոցների անհրաժեշտություն առկա չէ :

6. Կապը ռազմավարական փաստաթղթերի հետ.

Նախագծի ընդունումը բխում է ՀՀ դատական և իրավական բարեփոխումների 2021-2026 թվականների ռազմավարությունից, որում նշվում է, որ քրեական և քրեական դատավարության ոլորտի բարեփոխումները պայմանավորված են ոլորտային նոր օրենսգրքերի ընդունմամբ: Մասնավորապես, ***անհրաժեշտ է ապահովել ինչպես նոր օրենսգրքերի կիրակումը, այնպես էլ դրանց պրակտիկ կիրառման համար ստեղծել անհրաժեշտ իրավական և գործնական նախադրյալներ:*** Քրեական դատավարության օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելուց հետո դրա գործնական կիրառման կապակցությամբ մոնիթորինգի իրականացումը հնարավորություն է տալիս Արդարադատության նախարարությանը վեր հանել Օրենսգրքի դրույթների կիրառման կապակցությամբ գործնականում ծագող բոլոր խնդիրները: Այս համատեքստում, ըստ անհրաժեշտության մշակվում են համապատասխան իրավական ակտեր գործնական խնդիրների լուծման կապակցությամբ:

Նախագիծն ընդգրկում է Օրենսգրքի դրույթների գործնական կիրառման արդյունքում առաջացած խնդիրները, ինչպես նաև առաջադրված ռազմավարական

նպատակների ապահովման տեսանկյունից արդարադատության որակի բարձրացմանն ուղղված կարգավորումներ են առաջարկվում: